

Віктор Зінченко,

доктор філософських наук, старший науковий співробітник,

головний науковий співробітник

(Інститут вищої освіти НАПН України)

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ СВІТОГЛЯДНІ І ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Останнім часом все більше обговорюється ідея про зміну моральної атмосфери суспільства, щоправда, тепер уже за допомогою не «нової моралі», а так «нової етики». При цьому нерідко висловлюється думка, що «нова етика» може розвиватися тільки як система прикладних знань, у якій одне з перших місць належить екологічній етиці, яка іноді іменується «планетарною етикою» [5].

Як соціально значущі, так і індивідуально значимі цілі й цінності особистості можуть бути різними, по-різному виявлятися – від поверхневого конфлікту до зрілих форм взаємодії із соціумом, поширюваних особистістю і на себе як його частину, як частину культури.

У нинішній ситуації багато представників філософсько-педагогічної, соціологічної і етичної думки розвинених країн пов'язують надії на розв'язання наявних у суспільстві протиріч, на оздоровлення суспільно-моральних звичаїв із пошуками «нової моралі», уявлення про яку, проте, у них далеко не однозначне [8]. Суперечливою є і надана ними оцінка самої суспільно-моральної ситуації.

З одного боку, пошуки «нової моралі», здавалося б, означають непряме визнання глибокої моральної кризи панівного варіанта індустріального «суспільства споживання», його традиційних моральних цінностей, і перш за все принципу індивідуалізму, визнання відчуження особистості, позбавленої ініціативи і здатності впливати на перебіг суспільних подій і такої, котра втратила цінність навіть у власних очах.

Продумане, відповідальне ставлення до себе виникає на основі усвідомленої, цілеспрямованої діяльності із самовиховання. Породжена суспільними потребами, система виховання і освіти набуває відносної незалежності від тих вимог, що не відповідають критерію суспільної цінності та соціальної інтеграції, ідуть врозріз з актуальними або потенційними потребами не тільки особистості, але, перш за все, соціуму.

Філософія освіти такого типу безпосередньо й глибоко пов'язана із соціалізацією і самовихованням, але не є ні тим, ні іншим. Її головна функція – дотриматися міри впливу на становлення особистості у прагненні людини до самостійності, з одного боку, і соціального замовлення – з іншого.

Яким не є важливим саме по собі звернення сучасних зарубіжних педагогічних та філософсько-освітніх шкіл до глобальних проблем, не можна не помітити, що при цьому філософи здебільшого недооцінюють роль розвитку загальної етичної теорії, розроблення спільних підходів до вирішення сучасних моральних проблем.

Наприклад, спостерігається захоплення вузькоспеціалізованими моментами при розгляді екологічних проблем (наприклад, суперечки про те, стосовно яких природних об'єктів правомірно говорити про моральне відношення) на шкоду розробленню методологічних принципів їх вирішення.

Поряд із цим виявляється прагнення деяких учених пов'язати розв'язання найважливіших проблем, поставлених сучасним світом, із розробленням «етики життя». Прикладом може слугувати книга американського біосоціолога Е.Вілсона «Біофілія». Висловлюючи правильну думку, що в основі «етики життя» повинен лежати принцип гуманного ставлення людини до всього живого, збереження переданого у спадок генетичного потенціалу людства, Вілсон вважає, однак, за можливе вирішити поставлене завдання у відриві від необхідних для цього соціальних умов, покладаючись лише на знання генної інженерії, яка, на його думку, тільки й дасть змогу виявити глибинні мотиви дій людей. Тому мораль нібито покликана всю увагу приділяти саме біологічним, а не соціальним умовам життя [9].

Також і суспільна антропологія надає для педагогіки та філософії освіти уявлення про людину, що визначає ті чесноти, які повинні бути в ній сформовані. Філософська антропологія не в змозі надати узагальнене поняття людини, і навіть формулює положення про мінливість уявлень про людину залежно від епохи.

Проте антропологічний підхід до питань освіти залишається визначаючим – в педагогіці важливо використовувати емпіричні дані, якщо вона не хоче бути безплідною, але ці дані потребують певного способу розгляду, який надають філософія, антропологія і феноменологія.

Антропологічний спосіб розгляду повинен у педагогіці починатися наново кожного разу, коли отриманий новий результат емпіричних досліджень і потрібно ставити питання, які наслідки витікають цих даних для загального розуміння людини, особливо для її суспільного та освітнього розвитку. С дані емпіричних досліджень носили б некритичний характер, якби вони не потребували ґрунтовного філософсько-феноменологічного роз'яснення. Разом із цим вважаємо, що педагогіка також повинна виходити з герменевтики як єдиного методу тлумачення тих даних, які знаходяться в їх основі, і визначення смислового значення освіти.

Як бачимо, ставиться важливе для будь-якої епохи завдання – формування чеснот, як складових і необхідного елемента моральної структури особистості. Чесноти, або моральні якості, визначають ціннісну орієнтацію особистості, особливо активність її поведінки, оскільки вони допомагають їй засвоїти суспільні норми моралі, зробити їх частиною свого Я. Поза сумнівом, що у найскладніших ситуаціях, при вирішенні тих або інших проблем життя, людина багато в чому спирається на ті або інші чесноти, які важливо виховати і роз'яснювати їх сенс.

Нам уявляється, що самою постановкою цієї нескороминущої за своїм значенням проблеми, спробою надати їй філософське обґрунтування можна пояснити той вплив, яким до цього часу користуються дані ідеї серед сучасних філософів і педагогів.

Тим самим ставиться питання про необхідність виходу з кризової ситуації, про збереження демократії, елементарних прав і свобод особистості, формування для цього нової свідомості людей, нових цінностей. Згідно О.Больнову, ці моральні якості відкриває філософія освіти, а теорія освіти/виховання шукає методи і засоби їхнього формування. Виховання нових моральних якостей і знань у процесі освіти, на думку Больнова, покликане не тільки укріпити етичну природу людини, але і допомогти подолати етичну кризу, забезпечивши статус-кво існуючому ладу [1].

Завдання виховання екзистенції покликана вирішити філософська, або антропологічна педагогіка, яка повинна спиратися не тільки на психологію, але й на соціологію та інші науки про людину. І тим самим педагогіка, як відзначає О.Больнов, «стане всеосяжною педагогічною педагогічною антропологією» [2].

У пошуках шляхів морального оздоровлення суспільства не можна обійти питання про те, яке все-таки місце в цьому процесі відводиться найважливішим інститутам системи освіти і виховання.

Найбільш далекоглядні західні дослідники проблем освіти та виховання вважають: якщо мета полягає не тільки в діагностиці спостережуваних явищ моральної кризи, а й в розробленні серйозних заходів для її подолання, суспільство не може обійтися без допомоги цих інститутів. «Школа покликана заповнити моральний вакуум і виховати у молоді повагу до власності і праці», – зазначає англійський фахівець із філософії моралі Г. Масон [7].

Заклади вищої освіти повинні «допомогти студентам стати морально зрілими людьми», – розвиває його думку Л.Кольберг [6]. Школи й університети, продовжує він, мають допомогти молоді усвідомити необхідність і розвинути здатність до виконання у майбутньому тих функцій, що сприятимуть суспільному прогресу, встановленню справедливого суспільства.

Особливо підкреслюється, що освіту потрібно розглядати як соціальну методологію, яка допомагає людині свідомо використовувати свої здібності для служіння суспільству, виробити вміння рахуватися з інтересами інших. «Головна мета освіти – готувати зрілу, цілісну особистість» [4].

Прокламована ними філософія освіти покликана, на їхню думку, обґрунтувати свободу як мету освіти та виховання і зіставити цінності вільної та обов'язкової (примусової) систем освіти; розкрити зміст поняття «свобода», що надасть можливість більш чітко визначити і міру відповідальності молоді перед суспільством. До завдання філософії освіти вони відносять також з'ясування впливу сучасної технології на особистість, на цінність самого виховного процесу. Усі ці питання, безсумнівно, заслуговують на увагу. Але від підходу до їх осмислення, від розуміння самого предмета філософії освіти залежить і реалізація її виховних можливостей.

Як бачимо, вирішення цього завдання фахівці пов'язують саме зі створенням нової методології, із філософським обґрунтуванням цілей, завдань і методів морального виховання. «Спроби вирішувати проблеми освіти і виховання без сили і мудрості філософії неминуче приречені на провал» [3].

У новій методології вони вбачають головний засіб гуманізації системи освіти не тільки в інтеграції з наукою, а й як посилення її інтегративної складової в систему соціального виховання, кінцевою метою чого має бути утвердження в суспільстві та державі й усіх їхніх інститутах) таких цінностей, як справедливість, рівність, згода і відданість спільній справі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bollnow O.F. *Neue Geborgenheit. Das Problem einer Überwindung des Existenzialismus*. Stuttgart, Köln: Kohlhammer, 2012. 247 s.
2. Bollnow O.F. *Studien zur Hermeneutik. Band 1: Zur Philosophie der Geisteswissenschaften*. München: K.Alber, 2015. – 344 s.
3. Brammell Th. *Education for the Emerging Age*. N. Y. : Harper and Brothers, 2016. VIII. 244 p.
4. Finley R. Realizing process' humanistic education.– In: Konning A. (ed.) *Philosophy of the Humanistic Society*.– N. Y. : Routledge, 2015.– 207 p. – P.201.
5. Goodpaster K. E., Sayre K. M. (eds.) *Ethics and the Problems of the 21-st Century*. Chicago, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2016. 217 p.

6. Kohlberg L. *Education for a just society. (Moral Development, Moral Education. Ethics and Educational Policy)*. Birmingham: Munsey, 2000. 496 p.
7. Muson H. An overview of educational efforts to improve character. In: McClelland D. (ed). *Education for Values*. New York : Irvington Publisher, 2002. P.1-25.
8. Potvin M. Diversité ethnique et éducation inclusive: fondements et perspectives. *Education et sociétés*. 2014/1. № 33. P.185-202.
9. Wilson E. O. *Biophilia*. Cambridge (Mass.):Harvard University Press, 2014. 157 p.